

36. **Zgorzelski, Cz.** Władysław Syrokomla / Cz. Zgorzelski, A. Bujnowska // Literatura krajowa w okresie romantyzmu, 1831–1863 / red. M. Janion, M. Maciejewski. – Warszawa, 1992. – Т. 3.

В список работ Владислава Сырокомли попал Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi (1858). В статье доказывается, что автором работы является не Владислав Сырокомля, а Теодор Триплин. Автор обращает внимание на сложности и проблемы, связанные с этим произведением. Задаёт вопросы о причинах двойного размещения книги в библиографических списках.

Władysław Syrokomla's list of works included the Travel diary of Lithuania and Samogitia (1858). The article proves that the author of the work is not Syrokomla, but Teodor Tripplin. Draws attention to the complications and problems associated with this work. The author asks questions about the reasons for double placing of work in bibliographic lists.

Марозава І.А. (Мінск)

**БЕЛАРУСКАЯ КНІГА Ё ПЧАТКОВЫ ПЕРЫЯД СТАНАЎЛЕННЯ
САВЕЦКАЙ УЛАДЫ (1917–1939) ЯК КРЫНІЦА СТВАРЭННЯ
АЎТАРЫТЭТНЫХ ЗАПІСАЎ НА ІМЁНЫ АСОБ У ЦЭНТРАЛЬнай
НАВУКОВАЙ БІБЛІЯТЭЦЫ імя ЯКУБА КОЛАСА
НАЦЫЯНАЛЬнай АКАДЭМІ НАВУК БЕЛАРУСІ**

Кніга як культурна-гістарычная з’ява сведчыць аб жыцці грамадства ў пэўны перыяд часу, аб адметнасцях развіцця грамадска-палітычнага і культурнага жыцця народа. У той жа час кніга сама выступае артэфактам, мае каштоўнасць як з’ява культуры. Беларуская кніга 1917–1939 гг. сведчыць аб падзеях, якія карэнным чынам паўплывалі на існаванне беларускага народа, цалкам змянілі ўсе бакі жыццяздзейнасці тагачаснага грамадства. Кнігі таго перыяду захоўваюцца ў розных установах: архівах, музеях, але найбольш поўна прадстаўлены ў фондах бібліятэк. З цягам часу яны набылі прыметы «рэдкасці», і іх захаванню, а таксама адлюстраванню ў электронных каталогах надаецца вялікая ўвага. Менавіта таму да бібліяграфічных запісаў (БЗ) на беларускую кнігу прад’яўляецца патрабаванне паўнаты прадстаўлення звестак аб дакуменце і ставіцца ўмова абавязковага аўтарытэтнага кантролю, прызначэнне якога – прывесці да стандартызацыі і ўніфікацыі запаўнення некаторых палёў БЗ. З гэтай мэтай ствараюцца аўтарытэтныя запісы (АЗ) з нарматыўным загаловам, які выкарыстоўваецца ў якасці элемента БЗ, варыянтнымі формамі, якія адсылаюць да нарматыўнага загалова, а таксама даведчай інфармацыяй, якая забяспечвае правільнае выкарыстанне АЗ.

У кнігазнаўстве шырока выкарыстоўваецца тэрмін «беларуская кніга». Ён мае дачыненне да тэрміна «беларускі нацыянальны дакумент». Вызначаны наступныя крытэрыі адбору нацыянальных дакументаў: тэрытарыяльны, моўны, 168

аўтарскі, краіназнаўчы (беларусазнаўчы) [2, с. 36]. Кніга з'яўляецца адным са шматлікіх відаў дакументаў. Яна вызначаецца як твор друку з колькасцю старонак не менш за 49 (ад 5 да 48 старонак – брашура) [2, с. 15]. Каб найбольш выразна вызначыць спецыфіку беларускай кнігі як культурнай з'явы, засяродзім увагу на гэтым у адпаведнасці з моўнай прыметай.

Кніга пэўнага гістарычнага перыяду мае свае адметнасці, спецыфічныя рысы, якія абумоўлены гісторыка-культурнай сітуацыяй. У 1917–1939 гг. Беларусь перажыла шмат лёсавызначальных падзей: заканчэнне Першай сусветнай вайны (1914–1918), Кастрычніцкая рэвалюцыя 1917 г. і ўсталяванне на тэрыторыі краіны савецкай улады, абвешчэнне БНР (1918) і БССР (1919), Рыжскі мірны дагавор (1921), новая эканамічная палітыка (1921–1928), калектывізацыя, індустрыялізацыя, рэпрэсіі 1930-х гг. Гэтыя гістарычныя падзеі выклікалі перабудову сацыяльна-культурнага жыцця краіны. Адбыўся ўздым нацыянальнага руху і фарміраванне нацыянальнай свядомасці, праводзілася палітыка беларусізацыі, ліквідацыя непісьменнасці, увядзенне ўсеагульнай пачатковай адукацыі. Савецкая ўлада прынесла новую ідэалогію.

Беларуская кніга 1917–1939 гг. прадстаўлена ва ўніверсальным фондзе Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (ЦНБ НАН Беларусі) і адлюстравана ў электронным каталозе (ЭК) бібліятэкі. Масіў кніг паказвае становішча кнігавыдання ў Беларусі ў 1917–1939 гг. і тыя тэндэнцыі, якія панавалі ў тагачасным грамадстве. Уздым беларусізацыі спрыяў з'яўленню вялікай колькасці кніг на беларускай мове. Панаванне камуністычнай ідэалогіі патрабавала выдання кніг, спецыфічных для таго часу: твораў К. Маркса, У. Леніна і іншых, а таксама выданняў партыйных органаў улады. Развіццё ўсіх сфер грамадскага жыцця ў новай савецкай краіне спрыяла выданню кніг на беларускай мове, якія былі неабходны для функцыянавання грамадства. Кнігі па гуманітарных навукх займаюць значнае месца ў дакументным масіве перыяду выдання 1917–1939 гг. Развіваецца навука, гаспадарка на тэрыторыі Беларусі, што адлюстроўваецца ў кнігах па адпаведных галінах ведаў. Значнае месца займае мастацкая літаратура, кнігі па мовазнаўстве, літаратуразнаўстве.

У ЭК ЦНБ НАН Беларусі беларускія кнігі былі ўведзены ў працэсе рэтраканверсіі картчнага каталога, пасля якой пачалася рэкаталагізацыя дакументаў з мэтай удасканалення запісаў, паляпшэння іх якасці, улічваючы патрабаванне паўнаты і абавязковага аўтарытэтнага кантролю. Аўтарытэтны кантроль у блоку інтэлектуальнай адказнасці забяспечваецца стварэннем АЗ на імёны асоб, якія з'яўляюцца аўтарамі дакумента.

АЗ ствараюцца ў фармаце **BELMARC**. Структура АЗ складаецца з палёў, якія змяшчаюць інфармацыю аб асобе. Так, палі кадзіраванай інфармацыі ўтрымліваюць звесткі аб мове, на якой аўтар пісаў свае творы, яго нацыянальную прыналежнасць: *101 Мова энтытэта*, *102 Нацыянальная прыналежнасць энтытэта*. Поле *200 Загалавак* змяшчае нарматыўны загалавак з ідэнтыфіцыруючымі прыметамі і датамі жыцця. Поле *340 Заўвага аб жыцці і дзейнасці* ўтрымлівае звесткі аб месцы нараджэння, сферы, у якой працаваў аўтар, іншыя звесткі біяграфічнага і прафесійнага характару, навуковыя і прафесійныя інтарэсы і інш.

Поле 400 *Фарміраванне спасылкі «гл.»* утрымлівае ўсе варыянтныя формы імя аўтара, якія маюць адрозненні ў напісанні, псеўданімы, крыптонімы, сапраўдныя імёны, памылковыя формы імя і г. д. Поле 500 *Фарміраванне спасылкі «гл. таксама»* змяшчае загаловак паралельнага запісу на іншай мове. Палі 810 *Крыніца, у якой выяўлена інфармацыя аб загаложку і 856 Электронны адрас і спосаб доступу* змяшчаюць дадзеныя аб крыніцах, традыцыйных і электронных, з якіх была ўзята інфармацыя для стварэння АЗ. Фактаграфічная і бібліяграфічная інфармацыя АЗ дазваляе ідэнтыфікаваць асобу, вылучыць яе сярод іншых і правільна выкарыстаць загаловак у БЗ, а таксама робіць слоўнік АЗ на імёны асоб значным і грунтоўным даведачным рэсурсам.

Стварэнне АЗ на імёны асоб заснавана на прынцыпе двухмоўнасці. У Беларусі існуе двухмоўе, замацаванае на афіцыйным узроўні прызнаннем беларускай і рускай моў у якасці дзяржаўных. Таму прынятая форма імя асобы можа быць на рускай ці беларускай мовах. Часта вызначаюцца дзве паралельныя формы [3, с. 8]. Для кніг на беларускай мове заўсёды ствараецца АЗ на імя асобы з прынятым загаложкам на беларускай мове.

Беларуская кніга – крыніца, для якой і на аснове якой ствараецца АЗ. Для фарміравання АЗ ажыццяўляецца пошук і выкарыстанне дадатковых крыніц: традыцыйных даведачных выданняў, выданняў на электронных носбітах і сеткавых рэсурсаў, але форма імя, якая ўказана ў асноўнай крыніцы – беларускай кнізе, звесткі аб аўтарах, якія яна можа ўтрымліваць, сама тэматыка кнігі – ўсё гэта знаходзіць адлюстраванне ў палях АЗ.

Стварэнне АЗ на імёны асоб для кніг на беларускай мове 1917–1939 гг. мае спецыфіку, абумоўленую асаблівасцямі выдавецкага афармлення кніг і выдавецкай культуры таго часу, а таксама асаблівасцямі прадстаўлення інфармацыі аб аўтарах.

Спецыфіка выдавецкага афармлення дакумента пэўнага перыяду абумоўлівае складанасці, з якімі сутыкаецца каталагізатар пры стварэнні АЗ. Даследчыкі-кнігазнаўцы падкрэсліваюць, што рэдакцыйная культура пачатковага перыяду станаўлення савецкай улады нават у Дзяржаўным выдавецтве БССР не заўсёды была на належным узроўні [1, с. 252]. Сустрэкаюцца кнігі і брашуры без тытульнага ліста, з няпоўнымі выпускнымі звесткамі. Асобы, адказныя за падрыхтоўку выдання, у тым ліку аўтары, таксама могуць быць прадстаўлены некарэктна. Часцей за ўсё ўказаны толькі прозвішчы і ініцыялы аўтараў, а ў некаторых выпадках адсутнічаюць нават ініцыялы. Так, у кнізе «Даведнік па агротэхніцы і механізацыі культуры ільна» (Менск, 1934) калектыў аўтараў прадстаўлены пералікам прозвішчаў: *Казлоў, Крукоў, Мелешкевіч, Папоў, Пейве, Строганав*. Такая сітуацыя патрабуе пры стварэнні АЗ праводзіць вялікую работу па ідэнтыфікацыі аўтараў, якая прадугледжвае не толькі пошук дадатковых крыніц, але і аналітычнае супастаўленне адрывачных фактаў аб жыцці і дзейнасці асоб, аналіз бібліяграфіі публікацый асобы.

У пачатку XX ст. працягвалася развіццё беларускай мовы, арфаграфія і пунктуацыя якой значна адрозніваюцца ад сучасных. Гэта накладвае свой адбітак і на прадстаўленне прозвішчаў і імёнаў аўтараў. Напрыклад, у перакладным выданні падручніка для сярэдніх школ «Фізіялогія і анатомія чалавека» (Коўна,

1923) указаны аўтар *Н. Мальшэў*. Загалолак АЗ павінен быць прадстаўлены па правілах сучаснай арфаграфіі. Таму нарматыўны загалолак запісу мае такую форму: *Мальшэў, Мікалай Мікалаевіч (фізіёлаг ; 1871–1968)*. Тагачаснае напісанне прозвішча і ініцыяла аўтара прыведзена ў якасці варыянтнай формы загалёўку.

Друк кніг на беларускай мове ў лацінскай графіцы таксама накладвае адбітак на стварэнне АЗ на імёны асоб. Нарматыўны загалолак на беларускай мове павінен быць прадстаўлены ў кірылічнай графіцы, варыянтная форма – у лацінскай. Так, для зборніка вершаў Я. Быліны «*Na gruźbie*» (Wilnia, 1924) створана АЗ *Быліна, Янка (паэт ; 1883–1955)* з варыянтнай формай у лацінскай графіцы *Vulina, Janka (1883–1955)*.

Тагачасныя выданні выходзілі часта пад псеўданімамі, крыптонімамі, таму патрабуецца пошук для ўстанаўлення асобы аўтара. Так, на тытульным лісце кнігі «*Вoh : filozofinny parys*» (Wilnia, 1928) указаны крыптонім з пазначэннем вучонай ступені *Dr. M. A.* Пры пошуку выявілася, што так падпісаў некаторыя свае творы *Абрантовіч, Фабіян (рэлігійны і грамадскі дзеяч ; 1884–1940)*.

Безумоўна, сама асоба аўтара беларускай кнігі азначанага перыяду ўплывае на складанасць работы па стварэнні АЗ. Адаленасць у часе падзяляе аўтараў на дзве вялікія катэгорыі: тых, якія засталіся ў гісторыі, аб жыцці і дзейнасці якіх існуе шмат крыніц, і тых, інфармацыі аб якіх амаль не засталася. Аб вядомых аўтарах, напрыклад, класіках беларускай, рускай і замежнай літаратуры, знакамітых вучоных, партыйных дзеячах і іншых на аснове агульнадаступных крыніц даведчага і навуковага характару можна скласці якасны запіс, у якім прадстаўлены ўсе варыянтныя формы імя, поўная даведка біяграфічнага і прафесійнага характару з указаннем дадатковых крыніц і спасылка на электронныя рэсурсы ў Інтэрнэце. Для стварэння АЗ на некаторых асоб часам адзінай крыніцай з'яўляецца сама кніга. У гэтым выпадку для ідэнтыфікацыі асобы вызначаецца тэматыка адной або некалькіх публікацый, інфармацыя аб чым прадстаўляецца ў палях АЗ і выкарыстоўваецца для адасаблення дадзенага аўтара ад іншых.

Важным з'яўляецца і наступнае: аўтар кнігі мае дачыненне да Беларусі ці яго з Беларуссю не звязвае нічога, акрамя таго, што яго твор перакладзены на беларускую мову. У першым выпадку крыніцай з'яўляецца сама беларуская кніга 1917–1939 гг. і дадатковыя крыніцы, якія адносяцца да беларускага нацыянальнага дакумента. У другім выпадку кола крыніц значна пашыраецца, бо пошук вядзецца ў крыніцах, якія маюць адносіны да краіны паходжання аўтара ці краіны, з якой ён звязаны біяграфіяй і дзейнасцю, а таксама на мове тых краін. Напрыклад, раскрыць ініцыялы і ідэнтыфікаваць аўтараў вучэбнага дапаможніка «*Арганічная хімія*» (Мінск, 1932), перакладзенага з рускай мовы, стала магчыма пры выяўленні дакументаў гэтых аўтараў на рускай мове і ўстанаўленні кола дадатковых крыніц. У выніку былі створаны АЗ з загалёўкамі на беларускай мове *Мархілевіч, Канстанцін Іванавіч (кандыдат тэхнічных навук)* і *Чыбісаў, Канстанцін Уладзіміравіч (доктар хімічных навук ; 1897–1988)*.

Калі разглядаць рэпертуар беларускіх кніг 1917–1939 гг., то раздзел, у якім прадстаўлены творы К. Маркса, Ф. Энгельса, У.І. Леніна, І.В. Сталіна, вядомых савецкіх партыйных дзеячаў, забяспечаны АЗ на асоб гэтых аўтараў. Таксама ў сваёй большасці АЗ створаны на шматлікіх вядомых беларускіх, расійскіх і

заможных аўтараў кніг па розных галінах грамадскіх, гуманітарных, прыродазнаўчых і прыкладных навук, але вялікая праца па стварэнні АЗ чакае пры рэкаталагізацыі беларускіх кніг менш вядомых аўтараў шматлікіх вытворчак практычных, навуковых выданняў па розных галінах ведаў. Тое ж самае тычыцца мастацкай літаратуры.

Такім чынам, аўтарытэтная работа па стварэнні АЗ на імёны асоб аўтараў беларускіх кніг 1917–1939 гг. мае свае асаблівасці, звязаныя са спецыфікай выдавецкага афармлення тагачасных кніг, вядомасцю аўтараў. Праца па стварэнні АЗ будзе працягвацца для забеспячэння аўтарытэтнага кантролю ў БЗ на беларускія кнігі пры іх рэкаталагізацыі. У выніку гэтай работы будзе паляпшацца якасць бібліяграфічнай інфармацыі аб беларускіх кнігах азначанага перыяду з фонду ЦНБ НАН Беларусі, у якіх знайшла адлюстраванне гісторыя краіны.

ЛІТАРАТУРА

1. **Гісторыя** беларускай кнігі : у 2 т. / М. В. Нікалаеў [і інш.]. – Мінск : Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2011. – Т. 2 : Кніжнасць новай Беларусі (XIX–XXI стст.). – 435 с.

2. **Нацыянальная** бібліяграфія Беларусі: метадыка стварэння і выкарыстання электронных інфармацыйных рэсурсаў : навукова-метадычнае выданне / пад навук. рэд. Т. В. Кузьмініч. – Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2016. – 190, [1] с.

3. **Руководство** по составлению в формате BELMARC/Authorities авторитетных/нормативных записей на имена лиц. – Минск, 2005. – 64 с.

Рассматривается специфика белорусских книг 1917–1939 гг. издания в фонде Центральной научной библиотеки НАН Беларуси, особенности создания авторитетных записей на имена авторов белорусских книг этого периода.

The publication deals with the essence of concept “the Belarusian book”, with the Belarusian books published in the 1917–1939 time period in the collection of the Yakub Kolas Central Scientific Library of the NAS of Belarus and specific aspects of authority records creation for the entitets called “person’s name” which contain information about authors of the Belarusian books this period.

Градоўкіна І.У. (Мінск)

ПРАДУКЦЫЯ КНІГАВЫДАВЕЦКІХ УСТАНОЎ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў МІЖВАЕННЫ ПЕРЫЯД (1919–1939): ТЭМАТЫКА-ВІДАВЫ АСПЕКТ (НА ПРЫКЛАДЗЕ БРЭСЦКІХ І НАВАГРУДСКІХ ВЫДАНИЯЎ)

Для любой дзяржавы/нацыі кожны нацыянальны дакумент з’яўляецца каштоўнасцю, дакументальным помнікам, аб’ектам гісторыка-культурнай спадчыны. Збіранне, захаванне і бібліяграфічная распрацоўка нацыянальных дакументаў –